באר״ה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט״א

מח״ס ״בארה של תורה״, ״רביד הזהב״ על הל׳ שבת, ו״לפלגות ראובן״ על הל׳ פסח ויו״ט

העלון יו״ל ע״י מוסדות ״דרכי תורה״ - רחובות

לע״נ יחיאל בן סעדיה שעירי ז״ל | גליה בת עובדיה אהרוני ע״ה

אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע״ה | אביבה בת שושנה ישראלי ע״ה

פרשת וישלח

דוא״ל להערות ורשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

054-8410805

גליון 962

למה זה תשאל לשמי – סוד הברכה החוזרת של יעקב והמלאך

בפרשתנו מובא המפגש המסתורי והנשגב שבין יעקב אבינו לשרו של עשו. לאחר המאבק עד עלות השחר, שואל יעקב את המלאך: הגידה נא שמך, והמלאך משיב לו בתמיהה: למה זה תשאל לשמי. שתי שאלות מתעוררות כאן: ראשית, לשם מה היה נצרך יעקב לדעת את שמו של המלאך? ושנית, אם אכן היה ליעקב צורך בידיעת השם, מפני מה סירב המלאך להשיב לו ונמנע מלגלות את שמו?

רבנו מאיר שמחה הכהן מדווינסק בספרו משך חכמה, מאיר את הפרשה באור נפלא, על פי המעשה המובא בירושלמי (ברכות פרק ח׳ הלכה ח׳, והובא בתוספות חולין מט עמוד א): גוי אחד פגע ברבי ישמעאל ובירכו. השיב לו רבי ישמעאל: ״כבר מילתך אמורה״. כלומר, איני צריך להחזיר לך ברכה כנגד ברכתך, שכן ברכתך כבר נפסקה מפורשות בתורה בברכת יצחק ליעקב: ומברכיך ברוך – שכל מי שמברך את זרעו של יעקב, זוכה ומתברך.

וביאר המשך חכמה יסוד גדול: בדרך כלל, אדם המבקש לברך את חברו צריך לדעת את שמו, כדי שתחול הברכה. אולם ביעקב אבינו המצב שונה לחלוטין. מכח ברכת יצחק ומברכיך ברוך, כל המברך את יעקב נעשה מבורך מאליו, ישירות מהשגחת הבורא, ואין הדבר תלוי בהחזרת ברכה מיעקב. וממילא אין כל צורך שיעקב יידע את שמו של המברך.

לפי זה מבאר המשך חכמה: לאחר שהמלאך בירך את יעקב ואמר לו ״לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל״, ביקש יעקב לדעת את שמו כדי לגמול עמו טובה ולהחזיר לו ברכה כראוי. על כך ענה לו המלאך: למה זה תשאל לשמי – לשם מה לך לדעת את שמי כדי לברכני? הרי מאחר שבירכתי אותך, כבר נתברכתי מאליו מן השמיים מכוח ומברכיך ברוך, ואיני זקוק כלל לברכתך שלך. ולפי זה מבאר, שהפסוק ״ויברך אותו שם״ פירושו שהמלאך הוא שבירך את יעקב, ולא שיעקב בירך את המלאך, שהרי המלאך כבר לא היה זקוק לברכתו של יעקב.

אולם, על יסוד זה הקשה הגאון רבי משה שטרנבוך בספרו ׳טוב טעם ודעת׳: הרי הגמרא בברכות (לד עמוד א) אומרת שהמתפלל על חברו העומד לפניו אינו צריך להזכיר את שמו, וכך נפסק במגן אברהם (סימן קיט). אם כן, מדוע המלאך עצמו שאל תחילה לשמו של יעקב, והרי יעקב עמד ממש לפניו? ומדוע אנו רואים תמיד אצל גדולי ישראל שכאשר באים להתברך מפיהם, שואלים לשם האדם ושם אמו אף כשהוא עומד נוכח פניהם?

ומיישב הגר״מ שטרנבוך חילוק יסודי ועמוק: יש לחלק בין בקשת רחמים על צרה וחולי, לבין ברכה ותפילה להצלחה ושפע.

כאשר אדם נמצא בצרה או בחולי והוא עומד לפני המתפלל, החכם רואה בעיניו את צערו של חברו ומצטער יחד עמו בצערו. צער זה והשתתפות הנפש הם המעוררים את הרחמים, ולכן אין שום צורך להזכיר את שמו, כפי שמצינו במשה רבנו שהתפלל על מרים אחותו בעת שנצטרעה ואמר: ״אל נא רפא נא לה״, ולא הזכיר את שמה כי עמדה לפניו.

אך שונה הדבר מכל וכל כאשר אדם בא לבקש ברכה להצלחה, לעושר או למעלה עליונה. ברכה כזו צריכה להשפיע על שורש מזלו ורוחניותו של האדם, ושורש המזל תלוי ועומד בשמו של האדם. לפיכך, בברכה להצלחה, אפילו כשהאדם עומד פנים אל פנים לפני המברך, צריך לידע את שמו ואת שם אמו כדי לכוון ולהחיל את הברכה על שורש נשמתו ומזלו.

מעתה מיושבים דברי המשך חכמה באור מזהיר: יעקב רצה להחזיר למלאך ברכה להצלחה, ולשם כך הוצרך לדעת את שמו, כדי שהברכה תחול על שורשו; ואילו המלאך השיבו שאינו זקוק לכך, כי כבר נתברך מפי הגבורה במאמר ומברכיך ברוך. ומאידך מובן מדוע שאל המלאך לשמו של יעקב, משום שבא להוסיף לו ברכה להצלחה ורוממות – שיהא שמו ישראל – וברכה כזו מצריכה את ידיעת השם ממש.

שלי או שלו? – מבחנו של המאמין

במפגש המפורסם בין יעקב לעשו, אנו עדים להבדל תהומי בתפיסת המציאות בין הצדיק לרשע. עשו הרשע אומר לאחיו: ״יש לי רב״. לעומתו, משיב יעקב אבינו עליו השלום: ״כי חנני אלוקים וכי יש לי כל״. חז״ל כבר עמדו על דיוק הלשון, שהרשעים לעולם אינם מסופקים במה שיש בידם ותמיד מתאווים לעוד, ולכן עשו אומר שיש לו הרבה, אך אין לו הכול; ואילו הצדיקים שמחים בחלקם ומרגישים שיש להם כל צורכם.

אך בספר דרכי מוסר להגאון רבי יעקב ניימן, מאיר נקודה נוספת ועמוקה בפסוק זה. יעקב אבינו פותח במילים: כי חנני אלוקים. הרכוש הרב, הצאן, הבקר והעושר שצבר, אינם נתפסים אצלו כלל כתוצאה של כוחו, חוכמתו או אפילו זכויותיו ומעשיו הטובים. הצדיק אינו תולה את הצלחתו בעצמו, אלא רואה בה מתנת חנם וחסד מאת הבורא יתברך שמו.

מבט זה משתקף גם בראשית דרכו של יעקב. בעת שיצא מבאר שבע לחרן, ביקש: ״ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש״. יעקב אינו מבקש מותרות, אלא רק את המוכרח לקיומו. על כך שואל הסבא מקלם זצ״ל קושיה עצומה: הרמב״ם הרי כותב שכל מה שהאדם מוכרח לו ואינו יכול להתקיים בלעדיו, מובטח לו מאת הבורא שיקבלנו; ואם כן, לשם מה הוצרך יעקב לבקש זאת בתפילה מיוחדת?

ומבאר הסבא מקלם יסוד נפלא: יעקב אבינו עוזב את בית הוריו, בית מלא רוחניות וטהרה, והולך לגלות לביתו של לבן הארמי, רמאי ועובד עבודה זרה. יעקב חשש עמוקות מהשפעת הסביבה הקלוקלת. תפילתו ״ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש״ לא הייתה רק על עצם הלחם והבגד, אלא על המדרגה הנפשית והתודעתית: ריבונו של עולם, תן לי את הכוח שגם בעת שאשוב מגלות לבן, אמשיך להרגיש בתוך תוכי שאתה הוא הנותן לי את הלחם והבגד. שלא אפול למחשבה המוטעית של כוחי

רחל בת רוזה אגם ע״ה
אליהו נעים בן פרחה ז״ל

גבריאל בן ימימה וסעדיה
גדסי ז״ל
יעקב בן יוסף גהלי ז״ל

מזל בת חכם אברהם הכהן ע״ה
דוד בן כמונה גוילי ז״ל
אליהו בן יצחק סויסה ז״ל

חיה אסתר מלכה בת
משה וינבך ע״ה
עובדיה בן אברהם גלעדי ז״ל

יגאל בן מזל צברי ז״ל
יוסף בן יהוא גזאל ז״ל

מוקדש לעילוי נשמת

ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אלא שאזכור תמיד כי הכול מידך הקדושה. יעקב התפלל לשמר את בהירות האמונה הצרופה, שלא תיפגם מדרכי הדמייה והחומרנות שראה סביבו.

התבוננות זו מאירה באור חדש לחלוטין את הברכות שאנו מברכים יום יום. כאשר אדם זוכה לאמונה כזו, ברכת המוציא לחם מן הארץ וברכת מלביש ערומים נאמרות אצלו בכוונה אחרת לגמרי, מתוך הבנה פנימית ומוחשית שאין לו מעצמו מאומה, והבורא הוא המלבישו והמפרנסו בכל רגע.

לאור יסוד זה, מתבארים דברי חז"ל: "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה". וקשה, הרי העלמת עין מן הצדקה היא עבירה שבין אדם לחברו, ומדוע השוו אותה חז"ל לעבודה זרה שהיא עבירה שבין אדם למקום?

התשובה לכך היא, שהסיבה הפנימית לכך שאדם סוגר את ידו ואינו רוצה לתת צדקה, נובעת מן המחשבה המוטעית: הרי זה כספי שלי, עמלתי עליו בזיעת אפי, ואיך אתן לאחר ממה שיצרתי בכוחות עצמי? תפיסה זו, הרואה באדם את בעל הבית ואת מקור הפרנסה, היא שורש העבודה זרה של כוחי ועוצם ידי. לעומת זאת, מי שמאמין באמת שכל ממונו ונכסיו הם פיקדון ומתנת חינם מאת הקב"ה, אינו מתקשה לפתוח את ידו, שהרי מבין הוא שאינו נותן משלו, אלא מחלק ממשאביו של הבורא למי שציווה עליו לפרנסו.

הנהגה זו ליוותה את יעקב לכל אורך הדרך. עוד בפרשת תולדות, כאשר יצחק אביו שואל אותו בפליאה: "מה זה מיהרת למצוא בני", משיב יעקב בפשטות ובאמונה תמימה: "כי הקרה ה' אלוקיך לפניי". ואף שהוא לא הלך לצוד אלא קיבל את האוכל המוכן עבור אביו מאמו, מכל מקום בעיניו ה' הוא שהביא לו את האוכל. יעקב אבינו ראה בכל פרט ופרט, ובכל מאודע קטן כגדול, את יד ההשגחה העליונה. אצלו אין הבדל בין טורח הצייד לבין מנה המונחת לפניו כהרף עין – בכולם ניכרת ההשגחה הפרטית המדויקת, כי הקרה ה' אלוקיך לפניי.

המבחן האמיתי של האמונה אינו רק ברגעי שפע עילאיים, אלא דווקא בשגרת החיים הפשוטה ובזמנים שבהם האדם שרוי בתוך עולם של עשייה, מסחר ועמל. הנטייה הטבעית של האדם היא לנכס לעצמו את ההצלחה ולשכוח את מקור השפע.

יעקב אבינו מלמד אותנו דרך חיים: להתפלל ולעמול כדי שהלב לא יתקרר, ולזכור שגם פת הלחם הפשוטה והבגד שעל גופנו הם מתנת שמיים תמידית. כאשר אדם מפנים שהכול חסד ולא מגיע לו דבר בדין, לבו מתמלא בענווה ובשמחה, אין בו קנאה באחר, וידו פתוחה תמיד לעשות חסד ולתת צדקה לזולת מתוך שמחה ורצון האמת.

כל חתיכה קרעה את לבי: הסיפור המטלטל מערב יום הכיפורים בפתח תקווה

בסיום המפגש עם עשיו, פונה יעקב אבינו לדרכו, והתורה מתארת את מעשיו: "וַיַּעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וְלִמְקֻנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת, עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סֻכּוֹת" (בראשית לג, יז).

וכבר עמדו המפרשים על תמיהה מתבקשת: יעקב בונה לעצמו בית קבע, ודק במקביל מקים סוכות ארעיות למקנהו. מדוע, אם כן, הוא מנציח את המקום בשם "סוכות" על שם הבהמות, ולא בשם "בית" על שם משכנו שלו? הקושיה מתעצמת עוד יותר לאור דברי תרגום יונתן בן עוזיאל, המפרש כי אותו "בית" שבנה יעקב לא היה סתם בית מגורים, אלא "בֵּית מִדְרָשָׁא" — בית מדרש ללימוד תורה. אם כך, ודאי שדאוי היה לקרוא למקום על שם בית המדרש, ולא על שם סוכות המקנה!

תשובה מאירת עיניים ומעוררת לב מביא הגה"צ רבי אליהו הארשאווסקי זצ"ל בספרו 'אזור אליהו'. דרכם של צדיקים אמיתיים, הוא מבאר, שאף כשהם שוקדים על התורה ועבודת ה' יומם ולילה, ליבם מלא יראה וחרדה שמא עבודתם לא הייתה שלמה ובכוונה הרצויה. בענוותנותם העמוקה הם מביטים בזכוכית מגדלת על דקויות החיסרון שבעבודתם, ולכן מעשיהם הרוחניים אינם נחשבים בעיניהם לזכות של ממש.

כשעמד יעקב אבינו וסקר את פועלו, חשש שמא בניית בית המדרש לא הייתה נקייה מכל פגם דק מן הדק, ולא עמדה לו לזכות מלאה. הדבר היחיד שראה בו זכות מובהקת שאפשר להיתלות בה היה הרחמים שריחם על יצורי כפיו של הקב"ה — הסוכות שבנה לבהמותיו. לכן הנציח את המקום בשם "סוכות", כדי שמעשה החסד והרחמים הזה יעמוד לפניו ויעורר עליו רחמי שמים.

בהקשר זה מובא גם על צדיק אחד שנהג בראש השנה וביום הכיפורים לגשת בעצמו לדפת ולאודווה כדי לתת מספוא לבהמות ולסוסים, באומרו: כשם שאני מרחם על הבריות — כך ירחם עליי הקב"ה.

הבנה עמוקה זו מאירה באור יקרות סיפור מרטיט שסיפר המגיד מישרים, הגאון רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון (והובא בהקדמתו לספר 'נחלת אליהו').

המעשה אירע בשנים עברו, בתקופה שבה תופעת החזרה בתשובה הייתה נדירה ביותר, רחוקה מאוד מרוח ההתעוררות המוכרת בדורנו. לבנו של תלמיד חכם אחד היה חבר ישיבה, ושמועה פשטה כי אביו של אותו בחור עשה מהפך בחייו ושב אל צור מחצבתו. כשהזדמן לתלמיד החכם לפגוש את האב, לא התאפק ושאל אותו בסקרנות: מהו הדבר שטלטל את עולמך וגרם לך לשוב בתשובה?

פתח האב וסיפר מעשה שהיה: שנה אחת, בערב יום הכיפורים לפנות ערב, צעדתי ברחובות פתח תקווה. מכל עבר נהרו יהודים אל בתי הכנסת לתפילת 'כל נדרי', עטופים בטליתותיהם ולבושים בלבן. כשחלפתי סמוך לבניין ישיבת לומז'ה, לכד את עיניי מחזה בלתי נתפס: בתוך השירותים הציבוריים של העירייה הסמוכים למקום, עמד יהודי זקן ונכבד בעל הדרת פנים, ועסק בחיתוך נייר טואלט.

עצרתי במקומי מוכה תדהמה. רגעים ספורים לפני כניסת היום הקדוש בשנה, בשעה שכולם כבר עומדים באימה ובחרדה בבית הכנסת, מה עושה אדם כה מכובד במקום כזה? ניגשתי אליו ושאלתי אותו לפשר מעשיו.

הזקן הביט בי בשפלות רוח ובענוות חן, והשיב בפשטות: "ביום הקדוש מגיעים אורחים רבים להתפלל בין כותלי הישיבה. מן הסתם יהיו ביניהם מי שיצטדכו להתפנות, והרי ביום הכיפורים אסור לחתוך נייר. לכן אני עומד כאן מבעוד יום וחותך עבורם, כדי לעשות עמהם חסד".

לאחר שענה, שב הזקן בשקט למלאכתו והמשיך לחתוך נייר אחר נייר. "ואני עמדתי שם", סיפר האב בהתרגשות, "וכל חתיכה וחתיכה שחתך — קרעה את לבי לקרעים! מיד למחרת יום הכיפורים שמתי פעמיי אל אותו זקן, התוודיתי לפניו על עוונותיי, וביקשתי ממנו שילמד אותי דרך תשובה".

אותו זקן היה הגאון הצדיק רבי אליהו דושניצר משגיח ישיבת לומז'ה — מי שהגר"ח קניבסקי העיד עליו בשם מרן החזון איש, כי היה אחד מל"ו הצדיקים הנסתרים שבדור!

כעת מובן מעט מן המעט מעשהו המופלא ברגעים המקודשים שלפני 'כל נדרי': צדיק נשגב כל כך, ראה עצמו בענוותנותו כשפל וחסר כל זכויות לעמוד בהן בדין. לכן, ברגעים הגורליים ביותר בשנה, הוא חיפש מעשה חסד פשוט, נסתר ונקי מכל פנייה — כדי שבזכותו יוציא הקב"ה לאור את דינו.

מסר לחיים: הגדלות האמיתית נמדדת במקום שאיש אינו מוחא בו כפיים. יעקב אבינו לא מתפאר ב"בית המדרש" אלא ב"סוכות", ורבי אליהו דושניצר אינו סומך על עשרות שנות התמדה וקדושה אלא על חיתוך נייר בערב היום הקדוש בשנה עבור המתפללים. יש כאן שיעור כפול עבורנו:

בעבודת ה': לעולם אל ינוח אדם על זרי הדפנה של מצוותיו ולימודו, ואל ידגיש "מגיע לי". ככל שאדם מתעלה יותר, הוא מבין עד כמה יש לו עוד לשפר ולהזדכך.

בבין אדם לחברו: לפעמים חיוך מאיר, התחשבות שקטה בפרט טכני קטן, או עזרה למישהו שאפילו לא יידע להודות לנו — הם המעשים הנקיים ביותר שיש לנו ביד. אין בהם שום גאווה, אין בהם שום רדיפת כבוד, ולכן בכוחם לא רק להכריע את כף הדין בשמים, אלא גם לקדוע לבבות של יהודים ולהאיר עולם שלם.

שיעורי הרב דאובן גולן במוקדון נשואים
ב"קול הלשון בטל' 56-81-71-0733

שותפות בזיכוי הרבים של "באדה של תודה"!

הסות שבועות בלעדיות: הקדשת הגיליון כולו לברכה,
לרפואה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעה לטל - 054-2637798

רשימת השיעורים של הרב דאובן גולן שליט"א בבתי"כ "דרכי תורה"

ימים א – ה	הלכות שבת – בין מנחה לערבית
יום ראשון	מוסר ספר פלא יועץ 12:15
יום שלישי	שלום בית וחינוך הילדים 12:15
יום שלישי	סמיכת הבר הלכות מצות התלויות בארץ 20:30
יום רביעי	טור בית יוסף מלאכות שבת 20:30
יום חמישי	שיחה לפרשת השבוע 17:20
שבת קודש	גמרא מסכת מגילה 14:45 | חזון עובדיה הלכות
שבת 15:45	אור החיים הקדוש כרבע שעה לפני צאת הכוכבים

058.6000441